

FİKRİYAT

*Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler
Araştırma Dergisi*

Cilt 1, Sayı 2, Aralık 2021

Makale Adı /Article Name

ARİSTOTELES VE PLATON'UN
BİLİM SINIFLAMASI ÜZERİNE

ON CLASSIFICATION OF SCIENCES
OF
ARISTOTLE AND PLATO

Yazar

Erman Kar

Dr. Öğretim Görevlisi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Felsefe Bölümü,
ermankar@karatekin.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-6013-7805

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi: 16 Ağustos 2021
Kabul Tarihi: 15 Kasım 2021
Yayın Tarihi: 15 Kasım 2021

Kaynak Gösterme

Kar, E. (2021). Aristoteles ve Platon'un
Bilim Sınıflaması Üzerine. *Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fikriyat Sosyal
Bilimler Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), s.183-192.

Ek Beyan: Yazar etik kurulu onayının gerekmediğini beyan etmiştir.

Öz*

Felsefe ve bilim tarihine baktığımızda bilimlerin sistematik olarak sınıflandırılmasını ve onların ilk kez detaylı olarak incelenmesini Aristoteles'te görmekteyiz. Bilimin hiçbir amaç gözetmeksizin, kendinde bir aktivite olarak ele alınması Antik Yunan'ı, bilimin sistematik olarak sınıflandırılması ise Aristoteles'i beklemiştir. Aristoteles'in bilim öğretisi ve bilimi sınıflandırma metodunu ele almak aynı zamanda onun ontolojisini de ele almayı gerektirir. Aristoteles bilimi; teorik bilimler (theoria), pratik bilimler (praxis) ve uygulamalı bilimler (poiesis) olmak üzere üçe ayırır. Kendisi için bilinmek istenen ve kendinde var olan varlıklar teorik bilimlerin konusudur. Eylemlerin bireysel ve toplumsal boyutlarını ve zoon politikon olan insanı ele almak ise pratik bilimlerin işidir. Son olarak, insanın eylemi sonucunda yaratıma geçmesini inceleyen bilimler ise uygulamalı bilimler olarak adlandırılır.

Aristoteles'e göre bilimlerin en üstün olanı; nedenlerin ve ilkelerin saf bilgisi olarak tanımladığı bilimi gösterir. Bu bilim en yüksek ve en önemli bilimdir, çünkü pratik amaçlarla ilgilenen bilimlerden farklıdır. Böylesi bir tanımlamayla ele alınan bilimsel bilgi sadece nedenlerin bilgisi değil aynı zamanda ilk ve en evrensel ilkelerin de bilimi olmak zorundadır. Bu bilim; Prote Philosophia yani İlk Felsefe veya Metafiziktir. İlk felsefe, Aristoteles'in varlık olmak bakımından varlığın kendisini, varlığın nedenlerini ve ilk ilkeleri inceleyen disiplin olarak tanımlanır. O halde İlk İlkelerin ne olduğunu sormamız gerekir. Aristoteles tözü ilk ve asıl anlamda var olan şey, İlk İlke olarak tanımlamaktadır. Çünkü töz hem tanım, hem bilgi, hem de zaman bakımından diğer bütün var olanlardan öncedir.

O halde asıl anlamda var olan töz, var olan her şeyin bilgisini de incelemesi açısından bilimsel bilginin de yegâne konusudur. Aristoteles Metafizik Zeta'da tözün neliği üzerine yaptığı incelemenin aslında hem en gerçek anlamda var olan şey, hem de en bilinebilir olan şey üzerine bir inceleme olduğunu altını çizer. Tanım, bilgi ve zaman bakımından önce gelmesi bakımından töz bu soruların yanıtı olmalıdır.

Anahtar kelimeler: Töz, Metafizik, Bilim Sınıflandırması, Teorik Bilgi.

Abstract

When we look at the history of philosophy and science, we see that the systematic classification of sciences and their first detailed examination in Aristotle. Considering science as an activity in itself, without any purpose, waited for Ancient Greece, and systematic classification of science awaited Aristotle. To discuss Aristotle's doctrine of science and his method of classifying science also requires addressing his ontology. Aristotelian sciences divide into three: Theoretical sciences (theoria), practical sciences (praxis) and applied sciences (poiesis). Theoretical science seeks knowledge for its own sake. Practical science concerns conduct and goodness in action, both individual and societal; and productive science aims at the creation of beautiful or useful objects. According to Aristotle, the most superior of sciences is the science which he defines as the pure knowledge of causes and principles.

This science is the highest and most important science, because it is different to the sciences that deal with practical purposes. Scientific knowledge handled with such a definition must not only be the knowledge of causes, but also the science of the first and most universal principles. The first philosophy is defined as Aristotle's discipline that examines the existence and knowledge for its own sake.

It should be asked then what the First Principles are. Aristotle defines substance as the First Principle, the thing that exists in the first and essential sense. Because substance is prior to all other existents in terms of both definition, knowledge and time.

Therefore, the substance that actually exists is also the only subject of scientific knowledge in terms of prioritizing the knowledge of everything that exists. Aristotle underlines that his study of the essence of substance in the Metaphysical Zeta is in fact an examination of what is both the most real and the most knowable. Substance must be the answer to these questions in terms of being prior to definition, knowledge, and time.

Key words: Substance, Metaphysics, Classification of Science, Theoretical Knowledge

* Bu çalışma 14-18 Nisan 2021 tarihinde Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi tarafından düzenlenen 4. Uluslararası Felsefe, Eğitim, Bilim ve Sanat Tarihi Sempozyumunda: BİLİMLERİN SİSTEMATİK OLARAK SINIFLANMASI: İLK İLKELERİN BİLİMİ OLARAK METAFİZİK başlığı ile bildiri olarak sunulmuştur.

Giriş

Aristoteles *Metafizik* adlı yapıtında çok bilindik bir cümle ile başlar. *İnsan doğası gereği bilmek ister* (Aristoteles, 2006).¹ Aslında bu cümle bizlere Aristoteles'in bu yapıtında temel inceleme amacının ne olacağına dair bir ipucu da vermektedir. *Metafizik* adlı yapıt bir yandan doğası gereği bilmek isteyen insanın doğasını, yani bilme eyleminin bizzat kendisini incelerken, öte yandan bilginin veya bilimin (*episteme*) nesnesine yani Varlık'ın bizzat kendisine dair bir inceleme olarak tanımlanmaktadır.

Bununla birlikte *Metafiziğin Zeta* adlı kitabının girişinde Aristoteles bilgiyi ve bilginin nesnelerini inceleme amacında olduğunu yeniden hatırlatır. Ve yine bilindik ikinci önemli cümleyi sarfeder *Varlık birden fazla anlama gelir* (Aristoteles, 2006).² Varlığın birden fazla anlama geldiğini ve temel amacının varlık olmak bakımından varlığı incelemek olduğunu sıklıkla vurguladığı *Zeta* bölümünden hemen önce, her bilimin veya bilgi türünün kendi inceleme alanı yani nesnesi olduğunu söylemiş, felsefe tarihinin ilk sistematik bilim sınıflamasını bu bölümde çoktan göstermişti.

Bilimin veya bilimsel faaliyetlerin sistematik olarak sınıflandırılmasının Aristotelesi, dolayısıyla da Antik Yunan medeniyetini beklemiş olması tesadüf değildir. Bilginin veya bilimin hiçbir amaç veya toplumsal çıkar gözetmeksizin ele alındığı Antik Yunan döneminde bilgi türlerinin her birinin nesnelerini ayrı ayrı ele almak Aristoteles tarafından gerçekleştirilmiştir. O halde *Metafiziğin* giriş bölümünde ve *Zeta* kitabında sarfettiği cümleler bağlamında Aristoteles'in bilim anlayışını inceleyebiliriz. Bilgi insanın doğası gereği erişmek ve elde etmek istediği şeydir ve bununla birlikte bilginin nesnesi olan varlık ise birden fazla anlama gelmektedir. O halde her bilim kendi inceleme alanına dahil olan varlığı ele almak ile yükümlüdür.

Platon'un Bilim Sınıflandırması

Her ne kadar bilimleri sistematik olarak sınıflama geleneğinin Platon ile başladığı da kabul edilse dahi, bu eylemselliği Aristoteles ile anmanın bir kaç önemli noktası vardır. Platon, deneysel hiç bir veri içermeyen, tamamen akılsal kavramlara ve onlar arasındaki tündengelimsel çıkarımlara dayanan disiplinleri bilim olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla yapmış olduğu bilim sınıflaması veya bilim başlığı altında anabileceği disiplinlerin belirtilen kriterlere uyma zorunluluğu mevcuttur. Platon'un bu şartları karşılayan ve bilim olarak sıralayacağı disiplinler sırasıyla aritmetik, geometri, astronomi, harmoni ve bütün bunların üzerinde olan diyalektiktir.

Platon'un bilim sınıflamasına doğa bilimleri'nin dahil edilmediği görünmektedir. Çünkü varlık öğretisi gereğince Platon'a göre duyularımızla algıladığımız şeyler gerçek değil, gerçeğin bozulmuş gölgeleridir. Asıl var olan

¹ Met. 980a20. Aristoteles eserlerinden yapılan alıntılar, kaynakçada belirtilen çevirisinden, paragraf ve satır numaraları ile birlikte verilecektir. Met. *Metafizik* kısaltması için kullanılacaktır

² Met. 1028a10

şeylerin, bu gölgeler ve bu yanılsamalar değil, onların ardındaki ölümsüz idealardır. Bu bakımdan Platon'un bilim olarak kabul ettiği disiplinlerin nesnelere, asıl anlamda varolan, İdealar, olmaları veya İdealara ulaşmak için aracı nesnelere olmaları zorunludur. Platon'un belirlediği bilimlerin ulaşacağı sonuç da İdealar'ın veya hakikatin bilgisi olarak tanımladığı *episteme*'dir. Gerçek bilginin veya bilimin (*episteme*) konusunun, gerçek varlık ve kavranan dünya olduğunu söyleyen Platon'a göre, incelenmek istenilen, görülen bir şey olduğu zaman gerçek bilgiye varılamaz. Bilim, gözle görülmeyen, tikel olmayan, değişmeyen, olduğundan başka türlü olamayan ve duyusal olmayandır. Yani bilimin konusu veya nesnesi tümel, değişmez, zorunlu ve akılsal olanlardır. Sonuçta, sistematik bir bilimler sınıfından söz edeceksek bunu yapmak için değişim içinde bulunan görüntülerin bilgisini bir tarafa bırakmak durumundayız.

Fakat Aristoteles bu durumu eleştirerek, Platon'un bilim anlayışının tam tersi yönünde bir yaklaşım sergilemiş, gözle görülür ve tikel olan, değişen ve olduğundan başka türlü olabilen şeyleri konu alan fizik, kimya, biyoloji gibi bilimleri gerçek bilimler olarak kabul etmiştir (Erdoğan, 2009, s.137). Çünkü Platon için gerçekten var olan, uzay ve zamanın ötesinde, öznenin dışında, duyularla değil, yalnızca tinsel olarak anımsama yoluyla kavranabilen *idealar* iken, Aristoteles için gerçekten var olan, duyularımızla algıladığımız, şu diye gösterdiğimiz *bireysel varlıklardır*. Aristoteles'in Bilimler Sınıflandırması ve Platoncu sınıflamanın ortak noktası her bilim disiplininin ayrı bir nesnesi olması gerekliliği ve bu varlık derecesine göre onları inceleyen-ele alan bilimlerin de ayrı bir hiyerarşi ile sınıflamanın gerekliliğidir.

Aristoteles ve Bilim Sınıflandırması

Bilme arzusunun insanda doğuştan var olduğunu düşünen Aristoteles'e göre, bu arzu kendini en aşağı derecede, duyularımızı kullanmada duyduğumuz zevkte gösterir (Aristoteles, 2006).³ İnsan doğası gereği, duyularından, özellikle de en çok bilgi sağlayan görme duyusundan büyük zevk alır. Bu zevk, insanın bilme isteğinin gerekçesidir. Platon'un askine hem varlık hem bilgi konusunda bir yöntemden ve ayırmadan söz edeceksek duyusal bilgi'yi dolayısıyla duyusal bilginin nesnesi olan tikel olan'ın bilgisini de incelemenin içerisine dahil etmek gerekir.

Çünkü Aristoteles'in bu yaklaşımı ve duyusal bilgiye verdiği önem, dış dünyanın bilgisine duyusal yolla ulaşabileceğinin altını çizdiğini, ve bilginin kaynağı olarak duyuları işaret etmiş olduğu açıktır. Hem deney ve gözlemlere dayalı bilimsel çalışmalara göstermiş olduğu özen, hem de İdeaları dışarda tutan, ve ancak yine de hiyerarşik olarak duyusal dünyaya ait olan ontolojisi, Aristoteles'in gözlenebilir dünya konusunda Platoncu olmadığını belirgin bir biçimde gözler önüne sermektedir. Bilgi üretmeyi, bilim yapmayı insana özgü bir yeti olarak değerlendirmekte olan Aristoteles için insanı diğer canlılardan ayıran en önemli fark da zaten onun duyum ve deneyden gelen tümel yargılara varma yetisine sahip olmasıdır.

Aristoteles'in bilimlere ilişkin sınıflaması, sadece ideaları konu alan bilimleri önemseyen Platon'unkinden önemli ölçüde farklılık gösterir. Varlığın farklı

³ Met. 980a25

alanları olduğunu, dolayısıyla farklı konuları, amaçları ve başlangıç noktaları olan farklı bilim dallarının var olmasının son derece doğal olduğunu söyleyen Aristoteles varlık analizi ve sınıflandırması üzerinden, bilimleri belli bir düzene koymuş, her bir bilimin inceleme alanını veya nesnesini belli bir düzene göre analiz etmiştir.

Aristoteles bilimi; teorik bilimler, pratik bilimler ve uygulamalı bilimler olmak üzere üç başlık altında değerlendirir. Bu üç başlık aynı zamanda üç ayrı varlık türünün de değerlendirilmesini gerektirir. Kendisi için bilinmek istenen ve kendinde var olan varlıklar teorik bilimlerin konusudur. Eylemin bireysel ve toplumsal boyutlarını, doğası gereği eylemde bulunan yani *zoon politikon* olan insanı ise pratik bilimler konu edinir. İnsanın eylemde bulunması sonucu bir ürün meydana getirmesini, bu ürünü ve insanın yaratıcı yönünü ise uygulamalı bilimler inceler.⁴

Theoria ve Teorik Bilimlerin Özellikleri

Teorik olanın Aristoteles'te daha genel ve daha öncelikli bir anlamı vardır. Kimi kaynaklar Aristoteles'in *theoria*'yı ilk hareket ettiricinin temel etkinliği olarak ele aldığını söylemektedir. Alında bu anlamıyla *Theoria* Aristoteles'te ilk hareket ettiricinin ve Plotinos'ta ruhun baş etkinliğidir. Fakat Plotinos'ta bu etkinlik Aristoteles'in düşlediğinden daha ötesine genişletilmiş bir tarzda olup, Plotinos için etkinlik (*praxis*) alçalmış bir temaşa biçimidir (Peters, 2004, s. 376). Aristoteles'te *theoria* yalnızca ilk hareket ettiricinin etkinliği olarak kalmamıştır. Ancak anlamını korumaya devam ederek bu kavramın eylemden ve özellikle değişimden uzak olma durumunu ifade etmek üzere de kullanılmıştır. Teorik olan salt bilgi değildir ancak salt olanın bilgisidir, bu da o bilginin değişimle ilgili olamayacağını gösterir. Değişime tabii olan bilgi teorik olanın bilgisi değildir. Platon ve Plotinoscular'a göre *theoria* idea bilgisine ulaşmanın temelidir. Hatta idea bilgisinin kendisi teorik bir bilgidir. Bu bilgi üzerine yaptığımız tüm tanımlamalar aynı zamanda ideanın doğasını da ifade etmektedir.

Theoria olgulardan hareketle şeyleri birbiriyle olan evrensel ve ideal ilişkileri içinde kavramanın ürünü olan kapsayıcı görüş, bilimsel bir bilgi sistemi içerisinde konunun bir bölümüne ya da tamamına ilişkin olarak sistematik bir görüş geliştiren soyut, genel açıklayıcı ilkedir. O halde bilgisi herhangi bir amaç için olmayan aksine kendinde amaç olan bilgidir. Bu bağlamda hem pratik olanın "eylemsel zorunluluğundan" hem de yaratım sonucu ortaya çıkanın "özneye bağlılığından" ayrılır.

⁴ *Poietik Episteme*: Uygulamalı veya Üretici bilimler. Günümüzde yapılan bilim sınıflandırmaları açısından Uygulamalı bilimler farklı bilimsel çalışmaları içeren yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte bu sınıflandırmayı Üretici bilimler olarak isimlendirmek mümkündür. Ancak günümüz bilim sınıflaması veya bilime hangi disiplinlerin dahil olacağı meselesi üzerinden yeniden düşüncecek olursak, Aristotelesçi ayrımında Sanat'ın bugün bilimsel bir sınıflandırmaya dahil olmayacağı da açıktır. Bu bakımdan Poetik kavramının Uygulamalı-Üretici olarak çevrilmesinin her ikisinin de doğru olduğunu, hangisini Aristoteles'in bilim sınıflaması başlığında kullanmanın daha uygun olduğu meselesinin radikal bir farka sebebiyet vermeyeceğinden dolayı bu çalışmada Uygulamalı Bilimler olarak ifade etmeyi yerinde bulmaktayım.

Theoria kavramı ile *Theologia* kavramı da birbirine yakın kavramlardır. *Theologia*, *kinesis*in konusu alanına giren tözler dışında diğer tözleri ele alır. Bu tözler başta ilk hareket ettirici olmak üzere sonsuz olan tözlerdir. Bununla birlikte *Theoria*'yı içeren bir diğer kavram ise *episteme*dir. *Episteme*, *doxa* bilgisine karşıt olarak hakiki bilimsel bilgi anlamına gelmektedir. Pratik olana karşıt olarak teorik olanın bilgisini ifade etmektedir. *Doxa* ise olumsal olan ve değişime tabii olan şeylerin bilgisidir. Oysa Aristoteles'e göre hakiki bilimsel bilgi "nedenlerin bilgisidir." Yani *episteme* nedenlerin bilgisidir ve diğer gelip geçici olan bilgilerle ilgilenmez. Aristoteles'in bilim sınıflamasına göre metafizik, matematik ve fizik teorik bilimlerdir. Genel anlamda *theoria* kavramı bilginin, bilgiyi en net ve kesin olması bakımından ele alan türüdür. Bu bakımdan da "olanın" bilgisidir. Çünkü *theoria* bilgisi, üzerinde herhangi bir değişimi ve yorumu barındırmayan, olduğu gibi olanın ve değişmeyenin bilgisidir.

İnsanın eylemde bulunma yetisini *praxis* kavramı karşılamaktadır. Bilimlerin sınıflandırılması açısından değerlendirdiğimizde ise etik ve siyaset *praktike epistemenin* konusudurlar. *Praxis* kavramı yalnızca eylemle ilgili olanı içerirken ondan farklı olarak *Poiesis* kavramı eylem sonucu ortaya çıkan eser üzerine yoğunlaşır. Bununla birlikte *poietik episteme* (uygulamalı bilim) ise insanın yaratımı sonucu ortaya çıkan ürünleri ve insanın sanatsal yanını ele alan bilgi türüdür. Genel anlamda üretme bilimi, sanat veya zanaat anlamlarına gelmektedir. Yunancada bu kavramın temelinde *poiein* (yapmak, etmek, eylemek) kavramı vardır.

Aristotelesçi bilim sınıflandırmasının kavramsal ve içeriksel değerlendirmeleri sonrasında özel anlamda *teorik* bilimlerin incelediği töz ve varlık sınıflarını ele alalım: Aristoteles üç teorik bilimden söz eder. Metafizik yapıtında bilim sınıflandırmasını analiz ettiği bölümde üç temel başlık dışında teorik bilimlerin alt başlıkları olarak üç bilimden söz eder (Aristoteles, 2006).⁵ Bu bilimler İlk Felsefe, Fizik ve Matematik'tir. Her bir bilim başka özelliklere sahip varlıkları inceler. İlk felsefe; bağımsız tözsel yapıya sahip olan ve değişime tabii olmayan varlıkları; duyusal olmayan tözleri. Fizik; Bağımsız tözsel bir varlığı olan ve değişime tabii olan varlıkları. Duyusal öncesiz sonrasız olan tözleri (göksel cisimler). Matematik; Değişmeden bağımsız olan ancak somut gerçekliğe bağlı olan tözleri inceler.

Teorik Bilim Olarak İlk Felsefe

En yüksek bilimin yani en fazla bilim olma özelliği taşıyan bilimin konusu da şüphesiz ki en fazla bilinmesi ve idrak edilmesi gereken konular olacaktır. İlk ilkeler ve nedenler en fazla bilinebilir şeylerdir. Çünkü onlar sayesinde ve onlar aracılığıyla bütün diğer şeyler bilinebilir. İlk ilke en fazla bilinebilen ve bilinmesi gerekli olandır. Aynı şekilde ilk ilkenin bilimi de en yüksek bilimdir. (Met.1026a20). Onların (tözlerin) tümünü tek bir bilimin incelemesi akla uygun değildir. Çünkü o zaman varlıkların bütün nitelikleriyle meşgul olan tek bir kanıtlayıcı bilim olacaktır. Çünkü her kanıtlayıcı bilim belli bir konuyla ilgi olarak aksiyomlardan hareket edip bu konunun özsel niteliklerini inceler. O halde bir

⁵ Met. 1025b19

veya aynı cinse ait ana nitelikleri incelemek aynı aksiyomlardan hareket eden bir tek bilimin konusu olacaktır (Aristoteles, 2006).⁶

Bu bilim Aristoteles için İlk Felsefe'dir. Varlık birden fazla anlama gelir ve varlığı incelemek tözü incelemek demektir. O halde İlk Felsefe Aristoteles'in, varlık olmak bakımından varlığın kendisini, varlığın nedenlerini, ilk ilkelerini ve özsel özelliklerini, her tür varoluşun genel ve kalıcı özelliklerini konu alan disiplindir. *Metafiziğin* genel konusu ezeli ve ebedi olan tözü yani ilk nedenleri incelemektir. Ancak tek töz duyuşsal olmayan, ebedi ezeli olan tözler değildir. Aynı zamanda Aristoteles duyuşsal olan tözlerden de söz eder. Tüm bu tözlerin anlaşılması ve bilimsel öğretinin konusu olması için ilk ilkelerin bilinmesi bir zorunluluktur. Çünkü bu zorunluluk diğer şeyler hakkında bilgi sahibi olabilmemiz için de geçerlidir. Bu tür tözleri incelemek diğer teorik bilim olan fiziğin görevidir.

İlk olarak Metafiziğin temel nesnesi olan tözün Aristoteles tarafından nasıl konumlandırıldığı ele alınmalıdır. Var olan bütün kategorilerin oluş sebebi tözdür. "Şeylerin daha gerçek varlıklar olarak görünmelerinin nedeni her birinin altında gerçek ve belli bir öznenin olmasıdır. Bu özne böyle bir kategoride kendisini gösteren töz veya bireydir. Çünkü biz iyi veya oturan kelimelerini hiçbir zaman böyle bir özne olmaksızın kullanmayız. O halde diğer kategorilerden her birinin bu kategorilerden dolayı var olduğu açıktır. Bundan dolayı asıl anlamda varlık yani her hangi bir anlamda değil, mutlak anlamda varlık ancak töz olabilir." (Aristoteles, 2006).⁷ Tözün diğer kategorilerden bağımsız olmasının ve önce gelmesin de sebepleri vardır. Bunlardan ilki yalnızca tözün bağımsız bir varlığa sahip olabileceğidir. Hiçbir ilinek bağımsız bir varlığa sahip değildir. Ross bu konuda farklı bir bakış açısı getirir. Töz ilinekler var olmadan bilinemez, en azından ilinekler aracılığıyla tözün bilgisine ulaşabiliriz. Bu durum Aristoteles'in de kabul ettiği ve öne sürdüğü bir durumdur. İlinekler töz olmadan var olamaz ancak Ross aynı zamanda tözün de ilinekler var olmadan olmayacağı iddiasındadır. Nasıl ki tözsüz nitelik düşünülemez niteliksiz bir tözde imkansızdır (Ross, 2011. s. 195).

Töz aynı zamanda birçok bakımdan ilineklerden öncedir. Tözün bilgi bakımından ilineklerden önce olması gerektiği açıktır. Bunun dışında töz tanım bakımından da öncedir. İlinekler yoluyla varlığın genel ontolojik yapısı tanımlanamaz. Aynı zamanda töz zaman bakımından da öncedir. Bu durum Aristoteles de şöyle ele alınır. Yani hem tanım hem bilgi hem de zaman bakımından ilk olan tözdür. Töz tanım bakımından ilktir çünkü her varlığın tanımında onun tözünün tanımı zorunlu olarak içerilmiş bulunur. Varlığın ne olduğu sorunu tözün ne olduğu sorunudur. (Aristoteles, 2006)⁸ Yani kısacası İlk felsefe anlaşılacağı üzere ilinekleri incelemeyiz. Kategorilerden yalnızca tözü sorgular. Metafizik öznenin doğasından çıkmayıp ona sadece ilineksel olarak ait olan bağlantıları incelemeyiz. Metafiziğin bu bağlantıları inceleme sebebi onların kesinlikle bilginin konusu olmamalarıdır.

O halde Tözün genel olarak neyin ifade ettiği konusunun ele alabiliriz. Töz

⁶ Met. 997a20

⁷ Met. 1028b

⁸ Met.1028b5

ilineklerin taşıdığı hiçbir özelliği taşımaz. Töz çok sayıda olmasa da dört ana anlamda kullanılır. Çünkü genellikle gerek öz gerek tümel gerek cins ve nihayet dördüncü olarak gerekse öznenin her varlığın tözü olduğu düşünülür (Aristoteles, 2006).⁹ Filozof ilk felsefenin konusunu belirlemede ki yöntemini burada da kullanır ve tözün ne olduğu sorunsalını tümevarım metoduyla çözümler bu seçenekler arasında hangisinin asıl anlamda töz olduğunu yine yaptığı analizle belirler. Töz başka her şeyin kendisi hakkında tasdik edildiği şey olarak ele alındı. Aristoteles'in öz tümel, cins ve özne seçeneklerinden bu tanıma en yakın gördüğü birinci dereceden töz olarak ele aldığı öznedir. Özne başka her şeyin kendisi hakkında tasdik edildiği ancak kendisi başka hiçbir şey hakkında tasdik edilemeyen şeydir. Bunlardan dolayı önce onun doğasını belirlememiz gerekir (Aristoteles, 2006).¹⁰ Tözün en genel anlamda özne bir diğer anlamda birey olduğu aşıkardır. Ancak ilk felsefe yalnızca tözün birey olması gerektiğini belirlemekle kalmaz aynı zamanda onun genel özelliklerini de inceler. Bu noktada konumuz öznenin temel niteliği olan madde ve form'dur. Bir şeyin en genel anlamda tözünü oluşturan şey onun ilk öznesidir. Şimdi o ilk öznenin bir anlamda madde olduğu bir başka anlamda form olduğu üçüncü bir anlamda ise madde ve formun birleşmesinden meydana gelen şey olduğu söylenir (Aristoteles, 2006).¹¹ Özne madde ve formdan meydana gelmektedir. Aynı zamanda bu durum varlığın maddi yapısında form veya özün içkin olarak bulunduğu anlamına da gelmektedir. Bu durumda asıl töz birey ise bu ne yalnızca madde ne de yalnızca form olabilecektir. *Zeta* kitabının devamında Aristoteles tözün form olduğunu ilan eder. Bununla birlikte İlk felsefenin temel meselelerinden birisinin incelemesini de tamamlamış olur. Ancak belirtildiği üzere tek töz duyusal olmayan töz değildir ve aynı zamanda duyusal olan töz değişim ve devinim ilkesi bakımından da incelenmelidir. Fakat bu ikinci teorik bilim olan fiziğin meselesidir.

Fizik(*physike*) Yunancada *physis* teriminden türemiştir. *Physis* kelime anlamı olarak doğayı karşılar. Fizik genel anlamda hareketin veya durgunluğun genel ilkelerini kendisinde taşıyan varlıkları inceler. Fizik genel olarak doğal cismi, kendinde bir hareket veya hareketsizlik kaynağı barındıran bütün doğal cisimlerin ortak doğasını inceler. Bu bilimin temel olarak sorduğu soru şöyle özetlenebilir: Kendinde hareketin ve hareketsizliğin kaynağını barındıran nesnelere inceleyen fizik genel anlamda hangi varlıkları ele alır?

Oluş sorunu aslında tüm bilimlerin sorunudur. Ancak genel anlamda fizik biliminin temellerini oluşturur. Çünkü her oluş aynı zamanda bir devinimi de meydana getirecektir. Maddi olanın yani değişime tabi olanın form ile olan ilişkisi de bu bilimin konusu olacaktır. Özetle fizik bilimi değişimle karşı karşıya kalma zorunluluğu olan her cismin bilgisidir. Bununla birlikte fizik bilimi değişimin nedeni olan hareketin ilkesini de incelemek durumundadır. Aristoteles Fizik ve Metafizik arasındaki bağ ve neden iki ayrı teorik bilimin bilim sınıflandırılmasına dahil olduğu meselesine şu şekilde açıklık getirir. Bu söylediklerimizden Fizik'in teorik bir bilim olduğu açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Matematik de teoretik bir bilimdir. Ancak onun uğraştığı varlıkların hareketsiz ve (maddeden)

⁹ Met. 1028b35

¹⁰ Met. 1029a5

¹¹ Met.1029a10

bağımsız şey ler olup olmadıkları şimdilik açık değildir. Bununla birlikte matematiğin bazı dallarının hareketsiz ve (maddeden) bağımsız şeyler olarak bu varlıkları ele alıp incelediği açıktır. Ancak eğer ezeli-ebedi, hareketsiz ve maddeden bağımsız bir şey varsa, bu şeyin bilgisinin teorik bir bilime ait olacağı açıktır.) Bununla birlikte bu bilim ne Fiziktir (çünkü Fizik'in konusu, bazı hareketli varlıklardır), ne de Matematik; bunların her ikisinden de önce gelen bir bilimdir.

Var olanların yalnızca ilk ilkeden veya tek bir tözden ibaret olması imkansızdır. Aristoteles bunun nedenini ve ilk nedenleri bilmenin gerekliliğini daha *Fizik*'in başında ele alır. "İlk ilkeler hakkında bilgi sahibi olmamız diğer şeyler hakkında bilgi sahibi olmamızı kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda söz konusu doğa bilimi olduğunda da ilk ilkeler üzerinde belirleme yapılması gerekir." (Aristoteles, 2005).¹² İlk ilkelerin belirlenmesi yalnızca ilk felsefenin değil aynı zamanda fizik biliminin de konusudur. Çünkü eğer ilk ilkeler dışında kalan şeylerin bilgisine sadece ilk ilkeleri bilerek ulaşabilecekseniz, diğer şeylerin bilgisine ulaşabilmek için dahi ilk ilkelerden hareket etmemiz gerekmektedir. Aynı zamanda Aristoteles doğa hakkında bilgi edinmek istiyorsak en yalın olanın bilgisinden hareket etmemiz gerektiğini ele alır.

Pratik ve Poetik Bilimler

Fizik genel olarak doğal cismi, kendinde bir hareket veya hareketsizlik kaynağı barındıran bütün doğal cisimlerin ortak doğasını inceler. Aristoteles'in bilimsel sınıflamasının onun ontolojisine dayandığını vurgulamıştık. Oluş problemi temelinde varlıkların nasıl meydana geldiği sorunu da ele alınmalıdır. Kendinde hareketin ve hareketsizliğin kaynağını barındıran nesnelere inceleyen fizik genel anlamda hangi varlıkları ele alır? Aristoteles üç türlü meydana gelişten, oluştan söz eder; doğal meydana geliş, sanata dayalı meydana geliş ve kendiliğinden meydana geliş. Bilimsel sınıflandırma açısından ele aldığımız zaman doğal meydana gelişleri inceleme fizik bilimine düşer. Kendiliğinden meydana gelen şeylerin bir başlangıcı ve sonu olmadığından ve var olmak için hiçbir şeye ihtiyaç duymamalarından dolayı da ilk felsefe tarafından incelenmesi gerekmektedir. Sanat yoluyla meydana gelişlerin bilimi de uygulamalı bilimlerdir.

Bu temel farklılık bir tarafa Teorik Bilimler Kendinde Olan'ı, farklı töz türlerini ele alır. Aynı zamanda Zorunlu Bilgi ile ilgilidir. Pratik bilimler ise olumsal olanı yani değişmesi durumunda herhangi bir çelişki yaratmayan varlık türlerini ele alır. Bununla birlikte olumsal bilgi türünü de ele alan bilim sınıfına karşılık gelmektedir. Olumsal bilgi Değişebilen bilginin öznesi tarafından değişmeye açık olan bilgidir. Bu da Teorik bilimler dışında kalan diğer iki bilim sınıfının temelinde eylem olduğunu gösterir. Eylemin bilgisi değişmez veya zorunlu olan bilgiye karşılık gelmez. Çünkü Eylemi gerçekleştiren Özne bu eylemin belirleyicisidir. Eylem bu bakımdan olumsaldır. Etik ve Politika Pratik bilimler olarak sınıflandırılabilir. Bu iki bilim de ilk ilkelerden hareket ederek sonuç çıkarmaz. İlk ilkelere yönelir ancak o kendinde akılsal olan şeyle başlamaz. Ama bizim için bildik olan şeyden yani çıplak olgulardan ve onlardan geriye doğru onların altında yatan sebeplere doğru giderler.

¹² Fizik, 1085a21

İnsan düşünen ve eylemde bulunan bir varlıktır ve bu özellikler Teorik ve Pratik bilimlerin konusuna karşılık gelmektedir. Ancak insan aynı zamanda yaratan veya üreten, yani sanat eseri meydana getiren bir varlıktır (Yıldırım, 2006, s.165). Onun bu özelliğine dair bilgileri ve yöntemleri ele alan disiplin Aristoteles tarafından uygulamalı bilimler olarak tanımlanır. Teorik bilimlerin var olması bakımından varlığı incelemesini Zorunlu Bilgi olarak ele aldığımız yerde Pratik ve Uygulamalı bilimler Olumsal olanın bilgisini inceleyen disiplinler olarak ele alınmalıdır.

Bu disiplin yaratım veya eylem sonucunda ortaya çıkan sanat ürününü ele alır ve inceler. Sanat ürünleri de tıpkı pratik bilimlerin nesnelere olduğu gibi zorunlu bilginin ürünü olarak- zorunlu veya olan varlıklar veya varoluşlar değildirler. Onlar onları meydana getiren Sanatçı'ya bağlıdır. Ondaki ayrı ve bağımsız var olamazlar bu bakımdan da bu nesnelere olumsaldır. Sanatsal yaratım da kendi içinde- doğası gereği- eylem ilkesini barındırır. Ancak bu eylem pratik amaçlar doğrultusunda ele alınan eyleme biçimlerinden farklıdır. Pratik Eylemler insan ve toplum için belli bir amaca yönelirler. Ancak bu amaç geride bir ürün bırakmaz. Toplumun veya insanın kendi iyiliği esas olan şeydir.

Aristoteles *Nikomakhos'a Etik*'in girişinde her sanatın ve bilimin bir iyiyi arzuladığını söylemektedir. Bu daha önce de belirttiğimiz gibi tüm bilim türlerinin ortak özelliğidir. Her bilim kendi inceleme alanı içerisinde iyi olanı arzulamaktadır. Söz konusu uygulamalı bilimlerde iyi olanı arzulamak geçerlidir. Ancak daha sonra aynı yapının devamında Aristoteles erdemli davranma ve sanat ürünleri arasındaki ayrımı yaparken sanatsal ürünlerde iyi olanın kendiliğinden bulunduğundan söz eder. Aynı zamanda erdemli bir eylem ile sanatsal ürünlerin durumunun aynı olamayacağını vurgular "Sanatla ilgili durum ile erdemle ilgili durum aynı değil, çünkü sanat ürünlerinin iyi olması kendilerinde bulunan bir özelliktir. Demek ki bunların belirli bir özellik taşıyacak şekilde ortaya konması yeter; oysa erdemlere uygun yapılanlar kendileri belirli bir özellik taşımakla adilce veya ölçülü bir şekilde yapılmış olmazlar (Aristoteles, 2009).¹³

Sonuç

Aristoteles'in bilim sınıflaması temelde iki amaç üzerine kurulmuştur diyebiliriz. Önceliği varlık sınıflandırması üzerinden varlığın birbirinden farklı belli bir bilim veya bilgi disiplinleri tarafından incelenmesi gerektirdiğidir. İkinci olarak kendi sistemine yakışan bir şekilde Aristoteles'e göre her bilgi veya bilim sınıfının kendisine has bir ereğinin bulunduğu söylenebilir. Bu üç bilim sınıflandırmasının nihai ereklere sırasıyla Bilgi- Eylem ve Güzel olarak ifade edilebilir.

Bununla birlikte Aristoteles'in bu sınıflaması dünyayı anlamada duyulara verdiği önemi de göstermektedir. Platon'dan çok farklı bir bilim anlayışı ve sınıflaması ortaya koymasının en önemli sebebi şüphesiz ki tekil olanın incelenmeye değer olduğunu sıklıkla vurgulamasıdır. Duyular ile algılanana verilen bu değer şüphesiz duysal bilgi için de geçerlidir. Platon'un sınıflamasında temele aldığı varlık dünyasını duyularla değil sadece akılsal ve hatta tinsel olarak kavranabilen İdealar'ı bilme amacı, Aristoteles'in

¹³ Nikomakhos'a Etik, 1094a.

Erman Kar-Aristoteles ve Platon'un Bilim Sınıflaması Üzerine sınıflamasında olduğu gibi birbirinden farklı nihai ereklerle sahip olan farklı bilimlerden söz edememize sebep olmuştur. Çünkü her bir bilimin Platon için tek amacı ideaları bilmektir.

Kaynakça

- Aristoteles (2006) *Metafizik*, Ç. Ahmet Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Aristoteles (2005), *Fizik*, (Ç. S. Babür), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aristoteles (2009). *Nikomakhos'a Etik*, (Ç. S. Babür), Ankara: Kebikeç Yayınevi.
- Erdoğan, Eyüp. (2009). Platon ve Aristoteles'in Bilimlere İlişkin Sınıflamaları. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. 137-162. E. Petters F. (2004). *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*. Ç. Hakkı Hünler) İstanbul: Paradigma Yayınları
- Ross, W. D. (2011) *Aristoteles*, (Ç. A. Arslan), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Yıldırım, C. (2006). *Bilim Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.